

მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების თანდასწიები საქართველოში: თანამედროვე გამოწვევების მიმოხილვა

ნიკა აბდუშელიშვილი

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი
nika.abdushelishvili88@gmail.com

ანოტაცია

ნაშრომში დასაბუთებულია მცირე და საშუალო ბიზნესის როლი ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში. გლობალიზაციისა და ციფრიზაციის გამოწვევების შესაბამისად წარმოჩენილია ამ სექტორში არსებული პრობლემები და ნაჩვენებია შესაბამისი კვლევების ჩატარების აუცილებლობა.

ლიტერატურის მიმოხილვის საფუძველზე შეჯერებულია მეცნიერთა ნაშრომებში არსებული კვლევის ძირითადი მიგნებები მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების პრობლემებზე, გაანალიზებულია მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების ტენდენციები საქართველოში, გამოვლენილია ძირითადი გამოწვევები. საწარმოთა ზომების მიხედვით განხილულია მათი წილი ექსპორტში, ასევე, მოცემულია ამ ტიპის საწარმოებში დასაქმებულთა რაოდენობა, შეფასებულია ბრუნვის მაჩვენებლები, დასაქმებულთა რაოდენობა და შრომის ანაზღაურების დონე. ამ მაჩვენებლების შეჯამების საფუძველზე გაკეთებულია დასკვნები და შემოთავაზებულია რეკომენდაციები მცირე და საშუალო ბიზნესის სამომავლო განვითარების გზებზე.

საკვანძო სიტყვები: მცირე და საშუალო ბიზნესი, განვითარების ტენდენცია, თანამედროვე გამოწვევები, მიმოხილვა.

შესავალი

მცირე და საშუალო ბიზნესი უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკურ ცხოვრებაში. ბიზნესის აღნიშნული სექტორი ხელს უწყობს ქვეყანაში ეკონომიკურ ზრდას, ზრდის დასაქმების მაჩვენებელს, ინვესტს ჯანსაღ კონკურენციას, უზრუნველყოფს ინოვაციური განვითარების სტიმულირებას, მისი საშუალებით ხდება მრავალი სოციალური პრობლემის მოგვარება და სხვა.

საქართველოში მცირე და საშუალო ბიზნესი ეკონომიკური ზრდის მამოძრავებელ ძალას წარმოადგენს. ქვეყანაში მოსახლეობის მთავარი დამსაქმებელი კერძო სექტორია და შესაბამისად, ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკა ორიენტირებულია კერძო სექტორის, განსაკუთრებით კი მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარების მხარდაჭერასა და განვითარებაზე. მცირე და საშუალო საწარმოები სხვადასხვა სახეობის პოტენციალით განსაკუთრებულ როლს ასრულებს ქვეყნის კეთილდღეობის დონის ამაღლებაში, ხელს უწყობს ხელს ექსპორტის ზრდას, ტექნოლოგიების გაუმჯობესებას, ინოვაციების სწრაფად დანერგვას და ბიზნეს გარემოს გაუმჯობესებაშიც შეაქვს წვლილი.

მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში მცირე და საშუალო ბიზნესი განიხილება როგორც ეკონომიკის განვითარების ქვაკუთხედი, შესაბამისად ამ სფეროში არაერთი სამეცნიერო კვლევა არის ჩატარებული, მაგრამ გლობალიზაცია, ციფრიზაცია და სხვა მრავალი ფაქტორი ახალ გამოწვევებს ქმნის.

ვევებს ქმნის სექტორის განვითარების პროცესში. აღნიშნულიდან გამომდინარე მცირე და საშუალო ბიზნესის ტენდენციების შეფასება, თანამედროვე გამოწვევების გამოვლენა და მათი დაძლევის გზების ძიება კვლავ აქტუალურია.

კვლევის მიზანი

კვლევის მიზანია მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების ტენდენციების შეფასება საქართველოში, მიმდინარე გამოწვევების გამოვლენა და განვითარების გზებზე რეკომენდაციების შემუშავება.

კვლევის მეთოდოლოგია

კვლევაში გამოყენებულია შედარების, სინთეზის, ანალიზის, დაჯგუფების და სხვა სტატისტიკური მეთოდები. კვლევის თეორიული საფუძვლად აღებულია პრობლემასთან დაკავშირებული სამეცნიერო სტატიები, სხვადასხვა ანგარიშები. გამოყენებულია სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები, საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს მასალები, შესაბამისი საერთაშორისო და ეროვნული ვებ-გვერდები.

ლიტერატურის მიმოხილვა

მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების ტენდენციების კვლევას არაერთი სამეცნიერო ნაშრომი მიეძღვნა. ავტორების მიერ გაანალიზებულია მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების ტენდენციები საქართველოში გარე შოკების პირობებში. განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილებულია მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებისათვის სახელმწიფო მხარდაჭერისა და წამახალისებელი პროგრამების გამოყენებაზე (Dudaur, 2023).

ასევე, შესწავლილია საქართველოში მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების თანამედროვე ტენდენციების თავისებურებები, გამოვლენილია დარგობრივი სტრუქტურა, დივერსიფიკაციისა და ტრანსფორმაციის მიმართულებები, ციფრულ პლატფორმებზე დაფუძნებული მიდგომები (Manvelidze et al., 2023).

მცირე ბიზნესის განვითარებას განსაკუთრებული როლი აქვს საზოგადოების საშუალო ფენის ფორმირებაში, მოსახლეობაში შემოსავლებისა და დასაქმების დონის ამაღლებაში. შესაბამისად, ავტორები მიიჩნევენ, რომ მცირე ბიზნესის განვითარების პირობების შესწავლა განსაკუთრებით აქტუალურია პოსტსოციალური ქვეყნებისთვის, რომლებიც ამ სფეროში მიღწევების გამოყენებასთან ერთად განვითარების კონკრეტული გზების ძიების პროცესში არიან. ავტორების მიერ აღწერილია საქართველოში მცირე ბიზნესის განვითარების სფეროში არსებული მდგომარეობა, მიღწეული შედეგები, პრობლემები და პერსპექტივები და დასახულია შემდგომი განვითარებისთვის აუცილებელი ქმედებები (JGejua & Tsimintia, 2018).

მცირე და საშუალო ბიზნესი არის სეგმენტი, რომელიც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ბიზნესის განვითარებაზე. მასზეა დამოკიდებული ეროვნული ეკონომიკისა და ნებისმიერი დარგის კონკურენტუნარიანობის ზრდა და ინოვაციების გააქტიურება. მცირე და საშუალო ბიზნესი უზრუნველყოფს სამუშაო ადგილებს და აუმჯობესებს მოსახლეობის კეთილდღეობას. შესაბამისად, ეკონომიკური ზრდის ტემპი დიდწილად დამოკიდებულია მცირე და საშუალო ბიზნესის ფუნქციონირების ხარისხზე (Adamia, 2023).

მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებაში უმნიშვნელოვანესია ინოვაციური მიდგომების შეფასება და მდგრადი განვითარების შესაძლებლობების ანალიზი. ეს საკმაოდ რთული ამოცანაა, მოითხოვს სისტემატურ ანალიზს და შესაბამისად ამ საკითხებს მკვლევრები განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევენ (Guledani, 2022).

ქვეყნის ზრდის სტრატეგია ხშირ შემთხვევაში მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებას უკავშირდება. ამ მიმართულებით დადგენილია კორელაცია ამ ორ მხარეს შორის (Paliashvili, 2015).

2021–2025 წლებში მცირე საშუალო მენარმეობის განვითარების სტრატეგია „ევროპის მცირე ბიზნესის აქტის“ ძირითად პრინციპებს ითვალისწინებს და ევროკავშირის ქვეყნების საუკეთესო პრაქტიკას ეფუძნება. სტრატეგიაში უპირველეს ამოცანად მცირე და საშუალო მენარმეობის სექტორის კონკურენტუნარიანობის ამაღლება მიიჩნევა და ამ სახეობის ბიზნესისათვის ინკლუზიური და მდგრადი ეკონომიკური ზრდისთვის მნიშვნელოვან საფუძველს შექმნის. სტრატეგიის განხორციელება უზრუნველყოფს მცირე და საშუალო მენარმეობის წინაშე მდგარი გამოწვევების გამოვლენას და ხელს შეუწყობს მათი დაძლევის გზების განსაზღვრას.

ხანგრძლივ პერსპექტივაში კი მცირე და საშუალო მენარმეობის განვითარების სტრატეგიის განხორციელება, მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანს საქართველოს ეკონომიკის ინკლუზიურ განვითარებაში, ხოლო აღნიშნული თავის მხრივ, სათანადო ასახვას პოვნებს შესაბამის საერთაშორისო რეიტინგებში საქართველოს შეფასების შემდგომ გაუმჯობესებაში (2021–2025 წლებში მცირე და საშუალო მენარმეობის განვითარების სტრატეგია).

მცირე და საშუალო საწარმოების განვითარება და სამუშაო ადგილების შექმნა უმნიშვნელოვანესია მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში. თუმცა, მცირე და საშუალო საწარმოები საჭიროა განვიხილოთ არა მარტო დასაქმების კარგი საშუალება, არამედ ინოვაციისა და პროდუქტიულობის შესაძლებლობაც. ამ მიმართულებით აქცენტები კეთდება მცირე და საშუალო ბიზნესის როგორც ქვეყნისთვის პროდუქტიულობის გაზრდა განვითარების ერთდერთი მთავარი საყრდენზე (ჰანსიორგ ჰერი და ზეინე მ. ნეტეკოვენი 2020).

საქართველოს მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების სტრატეგია გენდერული ჭრილითაც არის შეფასებული. გაკეთებულია დასკვნა, რომ ინკლუზიურობის კუთხით ზრდა სწორედ ქალთა ჩართულობითა და მათი მენარმეობის ხელშეწყობით მიიღწევა (საქართველოს მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების სტრატეგიის გენდერული შეფასება).

მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების ტენდენციები და გამოწვევები

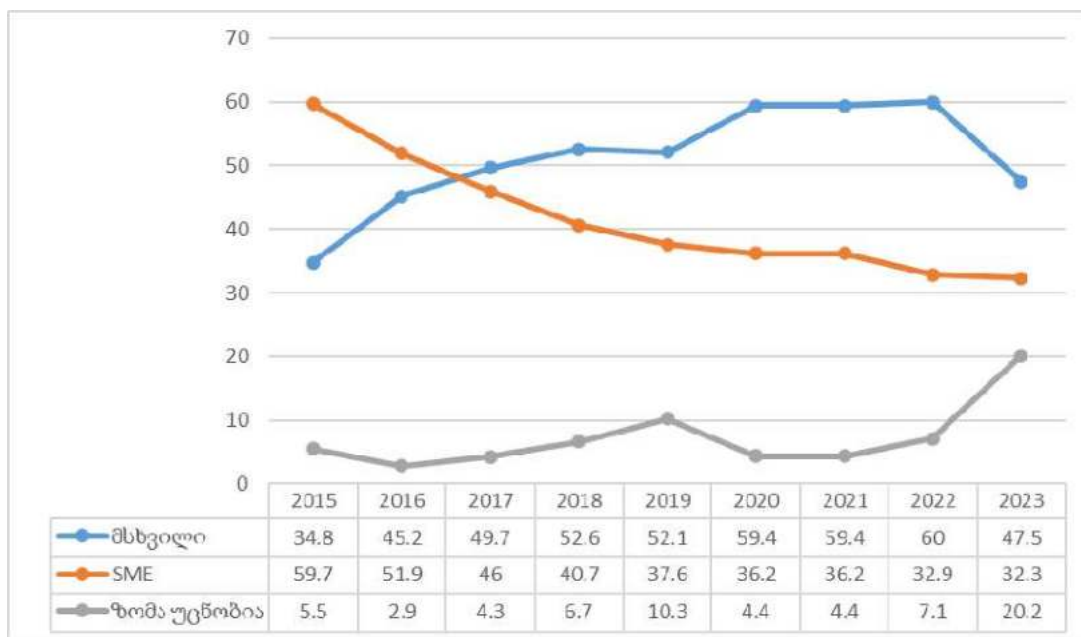
საქართველოში, ისე როგორც მთელ მსოფლიოში, მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარება ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების თვალსაზრისით ერთ-ერთი უმთავრესი პრიორიტეტია. დღეს საქართველოში მცირე და საშუალო საწარმოთა წილი მოქმედ საწარმოთა 99.7%-ს შეადგენს. ეს მაჩვენებელი აშკარად მიუთითებს იმაზე, რომ მცირე და საშუალო ბიზნესი ეკონომიკური და სოციალური თვალსაზრისით ქვეყანაში კვლავ გადამწყვეტ როლს შეასრულებს პერსპექტივაშიც, სოციალური გავლენის თვალსაზრისით კი დასაქმების პრობლემების გადაჭრის მთავარი გზა იქნება.

მცირე და საშუალო საწარმოების წილი ბოლო წლების განმავლობაში (2023-2021 წლები) თითქმის უცვლელია და 99,7%-ს შეადგენს. დასაქმებულთა წილი მთლიან დასაქმებაში მცირედით, მაგრამ მაინც შემცირებულია. ამავე პერიოდში 65.0%-დან 59.3%-მდე შემცირდა ამ საწარმოებში გამოშვების მოცულობა, ხოლო SME წილი მთლიან დამატებულ ღირებულებაში 40.8%-დან 59.3%-მდეა გაზრდილი (საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო).

მცირე და საშუალო ბიზნესის პრიორიტეტული განვითარების მიზანი უპირველესად მდგრად განვითარებაზე ორიენტირებული მცირე და საშუალო საწარმოების შექმნასა და ფუნქციონირების შესაძლებლობების გაფართოებაში მდგომარეობს. ამასთან, მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების მნიშვნელოვანი საკმარისობაა მეწარმეთა მიერ პროდუქტის გატანა ექსპორტზე. 2019 წლის მონაცემებით, მცირე და საშუალო საწარმოების წილი მთლიანი ექსპორტის მოცულობაში 49% იყო, თუმცა, აღსანიშნავია, რომ ეს მაჩვენებელი შემცირდა ბოლო პერიოდში ზრდადია. რადგან მცირე და საშუალო საწარმოთა წილი საქართველოში რეგისტრირებული საწარმოების 99.7%-ს შეადგენს, ნათელია, რომ ექსპორტის მიმართულებით მცირე და საშუალო საწარმოების განვითარების სერიოზული პოტენციალი არსებობს. აღნიშნულის შესახებ წარმოდგენას იძლევა დიაგრამა 1.

დიაგრამა 1

წილი ექსპორტში საწარმოთა ზომის მიხედვით 2015-2023 წლებში (%)

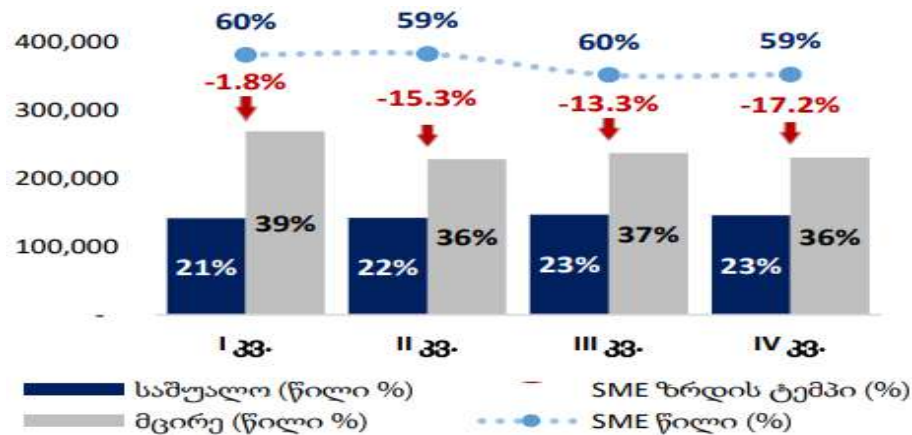
წყარო: სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები

როგორც დიაგრამიდან ჩანს, მცირე და საშუალო საწარმოების წილის ტენდენცია ექსპორტში წლების განმავლობაში ცვალებადია. თუ 2015 წელს ეს მაჩვენებელი თითქმის 60%-ს შეადგენდა, 2023 წლისთვის იგი 32.3%-მდე შემცირდა.

მცირე და საშუალო საწარმოებში დასაქმებულთა რაოდენობა კლებადია, კერძოდ 2023 წლის მე-4 კვარტალში მე-3 კვარტალთან შედარებით დასაქმებულთა ზრდის ტემპმა -17.2% შეადგინა (იხ. დიაგრამა 2).

დიაგრამა 2

მცირე და საშუალო საწარმოებში დასაქმებულთა რაოდენობა 2023 წელს

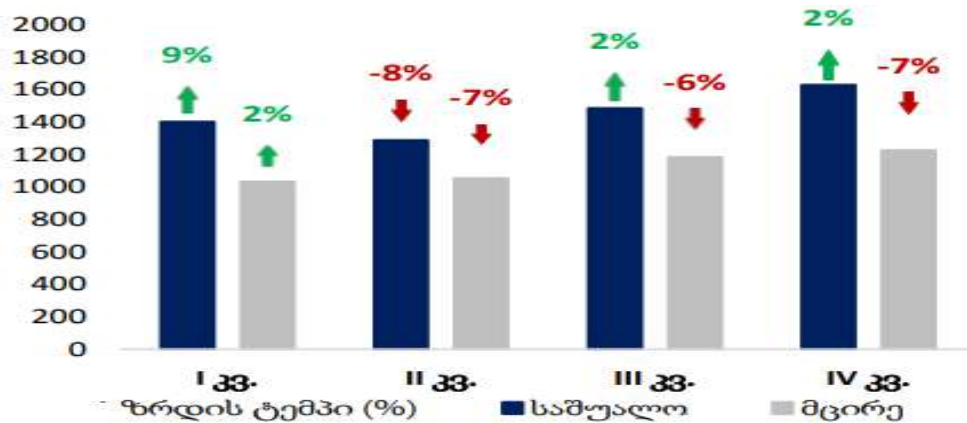

წყარო: სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები

რაც შეეხება შრომის ანაზღაურების დონეს, ეს მაჩვენებელი 2023 წლის მე-4 კვარტალში წინა კვარტალებთან შედარებით კლებადი ტენდენციისაა (იხ. დიაგრამა 3).

დიაგრამა 3

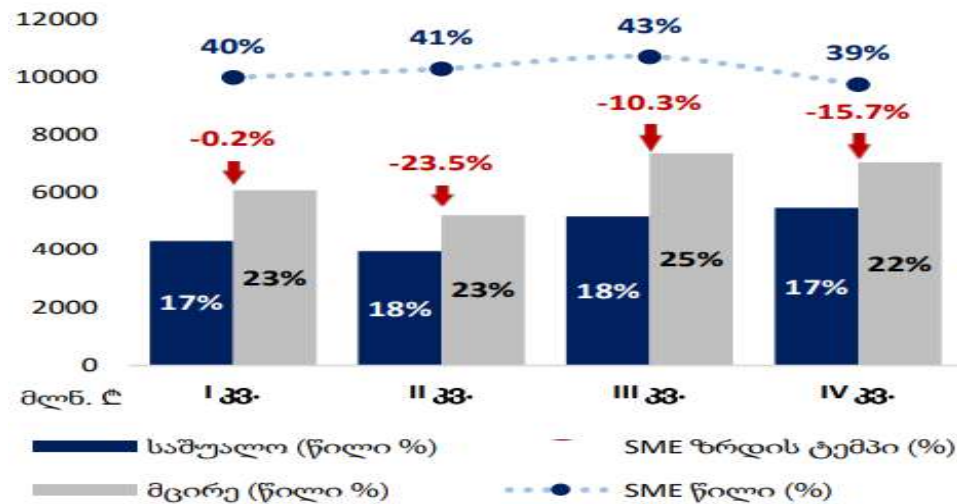
შრომის ანაზღაურების დონე მცირე და საშუალო საწარმოებში 2023 წელს

წყარო: სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები

2023 წლის მონაცემებით კვარტალების შედარებით ანალიზმა გვიჩვენა, რომ ამ მხრივაც მცირე და საშუალო საწარმოებში წლიური ბრუნვის მაჩვენებლის კლება აღუნიშნება (იხ. დიაგრამა 4). მაგალითად, მე-4 კვარტალში ბრუნვის მაჩვენებელი პირველ კვარტალთან შედარებით 1%-ით არის შემცირებული. ამასთან, შემცირების უფრო მეტი ტენდენცია იკვეთება საშუალო ზომის, მცირე მცირე ზომის საწარმოებში.

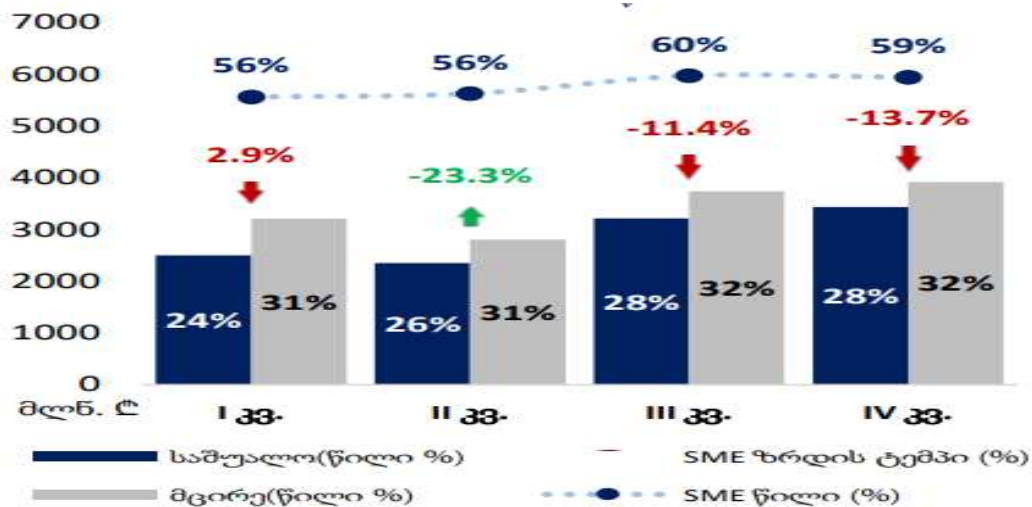
ბრუნვის მაჩვენებელი მცირე და საშუალო საწარმოთა 2023 წელს

წყარო: სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები

მცირე და საშუალო საწარმოებში გამოშვების მოცულობის ანალიზმა აჩვენა, რომ ამ მხრივ გამოხატულია ზრდის ტენდენცია, კერძოდ, თუ 2023 წლის პირველ კვარტალში ზრდის მაჩვენებელი 56% იყო, მეოთხე კვარტალში ანალიგიურმა მაჩვენებელმა 59% შეადგინა (იხ. დიაგრამა 5). მოცემულ შემთხვევაშიც გამოხატულია მცირე საწარმოთა მეტი წილი საშუალო ზომის საწარმოებთან შედარებით.

გამოშვების მოცულობა მცირე და საშუალო საწარმოებში

წყარო: სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები

ამრიგად, მცირე და საშუალო ბიზნესის საქართველოს ეკონომიკის განვითარებაში უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს. ბიზნესის ამ სახეობის შემდგომი განვითარებას საფუძვლად

უნდა დაედოს საქართველოში მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარების 2021-2025 წლების სტრატეგიის პრიორიტეტული მიმართულებები. არანაკლებ მნიშვნელოვანია მცირე და საშუალო მეწარმეობისთვის ხელსაყრელი გარემოს შექმნა, ფინანსებზე ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესება, განსაკუთრებით მცირე და საშუალო სანარმოთა ექსპორტის ზრდისა და ბაზარზე წვდომის უზრუნველყოფის მიზნით.

ლიტერატურა

1. მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარების სტრატეგია 2021–2025 წლებში
2. საქართველოს მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების სტრატეგიის (2016-2020) გენდერული შეფასება. <https://epfound.ge/ge/news/singleview/420-gendered-assessment-of-sme-development-strategy-of-georgia-2016-2020>
3. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, 2023-2025 წლების სამოქმედო გეგმის 2023 წლის წლიური ანგარიში. https://www.economy.ge/uploads/files/2017/-ek_politika/sme_strategy/2023/sme_strategy_2023.pdf
4. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარების სტრატეგია. https://www.economy.ge/uploads/files/2017/ek_politika/sme_strategy/sme_development_strategy_2021_2025_.pdf
5. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარების სტრატეგია. https://www.economy.ge/uploads/files/2017/ek_politika/sme_strategy/sme_development_strategy_2021_2025_.pdf
6. სტატისტიკის ეროვნული სამსახური – <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/637/eksporti>
7. ჰერი, ჰ. & ნეტეკოვენი, ზ. მ. (2020). მცირე და საშუალო სანარმოების როლი განვითარების პროცესებში
8. Adamia, N. (2023). Small and Medium Business in Georgia and its Institutions and Promotion Programs. <https://dspace.tsu.ge/items/142c27a8-6b36-495a-9ee2-3b04d7fe90cf>
9. Dudaur, T. (2023). SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESS DEVELOPMENT TRENDS IN CRISIS CONDITIONS: MODERN CHALLENGES AND PROSPECTS. ECOFORUM , Volume 12, Issue 3(32), 2023
10. Guledani, L. (2022). SMALL INNOVATIVE BUSINESS DEVELOPMENT PROBLEMS IN GEORGIA
11. Manvelidze, R., Tsetskhladze, L. & Manvelidze, L. (2023). Modern Challenges and Small and Medium Enterprise Development Trends in Georgia. Intern. Journal of Profess. Bus. Review. | Miami, v. 8 | n. 7 | p. 01-18 | e02400 | 2023
12. JGejua, M. & Tsimintia, K. (2018). SMALL BUSINESS DEVELOPMENT TRENDS IN GEORGIA. International Scientific Journal “Internauka” <http://www.inter-nauka.com>
13. Paliashvili, T. (2015). SMEs and Country Growth Strategy: Evidence from Georgia. Journal of Business; ISSN 2233-369X; Volume 4, Issue 1, 2015

SMALL AND MEDIUM BUSINESS DEVELOPMENT TRENDS IN GEORGIA: AN OVERVIEW OF CHALLENGES

Nika Abdushelishvili

Doctor of Business Administration

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

nika.abdushelishvili88@gmail.com

Annotation

The paper substantiates the role of small and medium business in the economic development of the country. In accordance with the challenges of globalization and digitization, the problems in this sector are presented and the need to conduct relevant studies is shown.

Based on the review of the literature, the main findings of the research on the problems of small and medium business development in the works of scientists have been compared, the trends of the development of small and medium business in Georgia have been analyzed, the main challenges have been identified. According to the size of the enterprises, their share in export is discussed, also the number of employees in this type of enterprises is given, the turnover indicators, the number of employees and the level of wages are estimated. Based on the summary of these indicators, conclusions are made and recommendations are offered on the ways of the future development of small and medium-sized businesses.

Key words: *small and medium business, development trend, modern challenges, review.*